

Szárszóról és a népi mozgalomról

Nyolcvan évvel ezelőtt, 1943. augusztus 25-én tartotta meg Németh László nagy figyelmet keltő előadását a hatnapos balatonszárszói tanácskozáson, amelyet a *Magyar Élet* folyóirat és a Püski Kiadó rendezett. A magyarság háború utáni esélyeit latolgató mintegy 600 résztvevő fokozott érdeklődéssel hallgatta az előadásokat, amelyek az adott körülmények között akkor is a jövőt kémlítették, ha nemzetünk történelméről, szellemi teljesítményeiről szóltak. Németh László az egy évvel korábbi tanácskozáson is tartott előadást, s most a náci Németország várható háborús veresége következtében felerősödő baloldali hangoskodás ellenére épp azért tett eleget az ismételt felkérésnek, hogy figyelmeztessen a régiék helyére lépni készülő újabb veszedelmekre, s a „duzzogás kényelme helyett... a kötelességteljesítés veszélyét vállalva... mint hű műszer” leadja a lelkiismeretében „kialakult jegyzéseket”.¹

A jövővel kapcsolatos aggodalmainak ismertetését egy rövid történelmi áttekintéssel kezdte; figyelmeztetve, hogy újkori történelmünket csak akkor értjük meg igazán, ha válaszolni tudunk arra: miért süllyedt „benszülötté” – azaz a külső hatalmaknak kiszolgáltatottá – „ez a nagy középkori nemzet tulajdon országában”.² E szerencsétlen folyamat a mohácsi vésszel kezdődött, amellyel elvesztettük állami életünk felsőbb irányítását, de az önkormányzatok ekkor még magyar kézben maradtak. Az első végzetes csapás a szatmári béke (1711) volt, aminek következtében a magyarság „súlyosabb gyámság alá” került. „Országá idegen népeknek és idegen birtokosoknak lesz települési területe [...]. Vallásában nyomják; erkölcsében rontják.” 1795 a magyar reformeszmék legjobbjainak a lefejezése; ezt követően elveszítjük főnemességünket, s megkezdődik a köznemesség elnémetesedése is. Az 1848–49-es vereség után „egy vadidegen rendszer nő bele minden eddiginél mélyebben a nemzet testébe; iparunk most lesz idegen monopólium. S a kiegyezéssel magyarrá cégérezett Habsburg-

SALAMON KONRÁD (1941) történész, az MTA doktora.

1 *Szárszó* 1943. Pintér István főszerk. Bp., 1983, Kossuth Könyvkiadó, 220.

2 Uo. 214.

királyság csak leplezi, de nem állítja meg a folyamatot. Mint a többi Habsburg-országban, nálunk is egy magát magyarnak nevező, felületes nemzetköziség veszi át a gyarmatosítók szerepét, [...] ő csinál kultúrát és tudományt neki, s ő vezeti az országot az új világháborús sokk felé. A magyarság bennszülött jellege ebben a korszakban már nyilvánvaló: műveltség, hatalom, gazdagság mind ellene van.”³

Németh László előadásának múltat áttekintő, rendkívül tömör és gondolatgazdag bevezetője alapos figyelmet igényelt volna, de az előadáshoz hozzászóló kortársakat elsősorban nem a múlt, hanem a jelen érdekelt, ezért ez utóbbi kérdéskörrel foglalkoztak. Ugyanakkor elgondolkodtató, hogy a kiegyezést bíráló bevezető gondolatokat a későbbiek során sem emlegették fel, talán azért is, mert az utóbbi évtizedek nem a kiegyezés korának bírálóival, inkább annak feldicsérésével foglalkoztak, s itt-ott még azt is igyekeztek elfogadtatni, mintha a világháborúban való részvételünk is nemzeti érdek lett volna. Németh László ez ellen a „bennszülötti” helyzetbe való belenyugvás ellen lépett fel, amely együtt járt a magyar társadalom kettészakadásával, s előadásában ennek a veszélyeire figyelmeztetett, követendő példaként említve meg a nemzetté válás folyamatát, amelyet „Pázmányékon, Zrínyi körén, a Wesselényi összeesküvés résztvevőin át párhuzamos főúri és népi mozgalom vitt föl Rákóczi Ferencig, újkori történelmünk legszebb alakjáig”. S ez a nemzeti együttműködés az 1700-as évek politikai elnyomása alól felszabadulva „tüneményes gazdagsággal tör fel” mint magyar felvilágosodás, „amelynek Ferenc császár a Vérmezőn fejét vette”. E szellemben alkot a reformkor három nemzedéke, s lesz Széchenyi, Kossuth, Petőfi a szabadulás „három meredek lépcsőfoka”. A kiegyezés botlása utáni „Magyarország mélységeiből”, hatalmas áldozatok után Adyval jut fényre „az az irány, amelyet az irodalomtörténet a magyar regeneráció mozgalmának nevezett el”. A magyarság tehát „nem volt rest megváltani magát”, de egy különös végzet nem engedte, hogy „amit a maga javára elkezdett, befejezze”. Ugyanis „Rákóczi, Hajnóczyék, Kossuth, sőt Ady” művét az európai történet semmivé tette. Így az „európai válságok löktek mind mélyebbre a bennszülött sorba, amelyből az európai műzsák oly barátságosan próbáltak kiemelni”.⁴ Azaz irodalmunk, művészetünk európai tudott lenni, de társadalmi politikai berendezkedésünk nemhogy túllépett volna a „főúri és népi” kettősségen, hanem az 1919-es ellenforradalom győzelme következtében még mélyítette is ezt az immár idejétmúlt megosztottságot. Ezért e rendszert Németh László joggal tartotta a korábbiaknál is sivárabbnak, mert ahelyett, hogy mérsékelt reformokra kész, nemzeti konzervatív államot teremtett volna, a „Habsburg Monarchia romjait őrizte”. E szellemben alakították át történelmünket, azaz „Szent István-i gondolat címén tulajdonképpen Mária Terézia birodalmáért vállaltuk a szomszéd népekkel az összeférhetetlenséget”. A belpolitikánk is rosszul alakult: a „parasztságot

3 Uo. 214–215.

4 Uo. 215.

egy rövid kiscgazda felbuzdulás után kirakták a politikából: a munkásság forradalmi »bűnei« miatt karcserben ült, a jól átfésült értelmiséget szigorú ellenőrzéssel idomították szolgává”.⁵

Németh László tehát a Horthy-korszakot is keményen bírálta, azaz a valóságnak megfelelően jellemezte. Ugyanakkor az ellenzékben levő, hangoskodó baloldal veszélyes meggondolatlanságaira is figyelmeztetett, rámutatva, hogy e szélsőséges irányzat boldog jövőt ígérő elképzelései zsákutcát jelentenek. Erre a helytálló figyelmeztetésre a szélsőbaloldali nézetek vakbuzgó hívei leplezetlen gyűlölettel feleltek, mert ők a gyorsan megvalósítható és nagyszerű jövőt ígérő marxista-leninista elképzeléseket tudományosan megalapozott igazságoknak tekintették. Az író azonban megértően válaszolt a radikális nézetekkel handabandázóknak: „tisztá szívvel kívánom azoknak a sikerét, akik a magyar jövőből olyan gyanús módon kirekesztenek. Bár cáfolnák meg aggodalmaimat; bár lát szana eredményeik csúcsáról a minket ért igazságtalanság annak a minimális veszteségnek, amely nélkül nagy dolgok nem is eshetnek meg. Én, bármit kezdenek, még ha ellenem is, bajtársuknak érzem magam, s mint szurkoló mellettük leszek.”⁶

Ezen az idézetben külön is el kell gondolkodniuk mind a politikusoknak, mind a szellem embereinek. Ugyanis arra mutat rá, hogy a politika iránt érdeklődő értelmiség miként viszonyulhat azokhoz a politikai elképzelésekhez, amelyeket több vonatkozásban is kifogásol, de az adott körülmények között kénytelen a létét tudomásul venni, s akár bíráló éberséggel segíteni. Mert a politikának szüksége van (szüksége lenne) az értelmiségi támogatásra, s ezt az okos politikusok néha tudomásul is veszik, eltűrve annak bíráló tevékenységét, amely szerencsés együttműködés esetén a politikai gyakorlat egyre színvonalasabbá válásához vezethet.

Ugyanakkor azt is számításba kell venni, hogy a két világháború közti időszak történetének is a korábbiakhoz hasonló a vázlata: kezdetben „egy nagy zökkenő után iszonyú süllyedés, bénaság, azután az élni akarás lassú vetése s végül a vihar, mely közbeszól”. Ezekbe a folyamatokba a magyarság alsóbb rétegei ugyan nem szólhattak bele, mert el voltak zárva a politizálás lehetőségétől, de a társadalom e bennszülötti állapotok ellenére is mindig feléledt, s ez reményt adott a megújulásra, hogy szerencsés esetben megtalálhatja a feladatát, jelszavait és megmoldítja az egész társadalmat. „Mint a reformkorban az alsóbb nemesség, Adyék körül a zsidó polgárság, most az úgynevezett középosztály alsóbb rétegei, a két-háromszáz pengős értelmiség lesz a nemzet élesztője. Felülről egy tompa és konok bürokrácia nehezédvén rája: a jobbak oldalt és lefelé keresik a szövetségest.” Ez az értelmiség „áll a parasztságból előszivárgó népi írók mellé. Ő indít népfőiskolákat [...], s ő válik a bűnös középosztály, azaz ön-maga legnagyobb gyalázójává.” A lassan ocsúdó értelmiség igyekszik „letépni

5 Uo. 216.

6 Uo. 220.

magáról a középosztályi liberáliát, s keresi azokon a torz s néha ábrándos módokon, amelyeket a kor megenged, a munkás rétegekkel a szolidaritást.”⁷

A magyar társadalom korszerűsödésének és felemelkedésének meghatározó mozzanata volt a parasztság városokba özönlése, városiasodása. Ez együtt járt a népviselet elhagyásával, ami ugyan a néprajzosok és kultúrtörténészek eliszonyodását váltotta ki, de ami az ő számukra bánat volt, az a parasztság számára „feltörés, haladás, kikapaszkodás egy olyan életmódból, amelyet ázsiai paraszt-mezőgazdaságunk tart fenn az ország nagy részében”. Ez esetben az ázsiai jelző a kiszolgáltatottság szinonimájának is tekinthető. Németh László tehát a korszerűsítést, a haladást tekintette a legfontosabb feladatnak, örömmel állapítva meg, hogy ez a hatalmas folyamat a parasztságot a városi műveltség felé viszi, s a falvakból hajnalonta a városokba utazó, „négy polgárit” elvégezni akarók tömege a parasztság „törtetése a fény felé”. A városi munkássá válás ugyanis a műveltség mellett iskolázottságot, azaz kispolgári felemelkedést jelent. „A városi szakmunkáság közt ma már egyre ritkább, aki polgárit nem végzett; a jobb műhelyekben felnőtt ifjak műveltsége, ha másféle is, eléri érettségizett társaikét.” S ez a művelt munkásréteg öltözetében, beszédében, szokásaiban alig tér el attól az értelmiségi rétegtől, „amely egyre nagyobb százalékban kerül ki az ő fiaiból”.⁸

Németh László szárszói beszéde tehát egyértelmű állásfoglalás a határozott reformok mellett, ugyanakkor ezek megvalósítóinak „három dolgot kötött a lelkükre”: 1. „a szabadság, amelyet hoznak, valóban a magyarság felszabadulása legyen”; 2. „ne engedjék megnyomorítani azt a munkásnépet, amelynek az érdeke a szájukon van”; 3. „a nemzet keze fölöslegesen be ne véreződjék”. E javaslatainak megvalósításához részletes kiegészítéseket fűzött, amelyek közül most csak a legidősebbnek tartott másodikkal foglalkozom: „A közhelyes szocialista gondolkodás a gyári munkásságra, a földmunkásságra s a gazdasági cselédségre”, azaz a proletárookra épít, „s némi lenézéssel kezeli” a kispolgárokat, azaz a földdel rendelkező „parasztságot, a szabad iparosokat, kereskedőket, a közüzemi alkalmazottakat, az értelmiséget”, pedig ezek aránya legalább akkora, mint a gyári munkásoké. Ennek fontosságát azonban a kommunista tanok alapján gondolkodók épp úgy képtelenek voltak megérteni, mint Németh László másik fontos megállapítását, miszerint a gazdasági élet „magára hagyva, a proletariátus kiküszöbölése felé halad. S ez nagyon üdvös folyamat, hisz az az iparkodás, gazdasági tudás, fogékonyság, ami egy nemzet ereje, elsősorban a kispolgári réteg tulajdona. Mondjam-e, hogy ezek a kispolgárok valamenynyien munkások? [...] Iszonyú rombolás lenne ezeket a kispolgárokat, csak-hogy a klasszikus proletárokhöz jobban hasonlítsanak, elméletekhez nyomorítani.”⁹

7 Uo. 216.

8 Uo. 217.

9 Uo. 222.

Németh Lászlónak e nagyon fontos és a történelem által azóta igazolt előrelépései kapcsán emlékezni kell arra, hogy a kommunisták – e figyelmeztetéseket semmibe véve – hatalomra jutásuk után támadást indítottak a kispolgárinak tekintett rétegek, csoportok ellen, mert nekik nem a kezdeményező, vállalkozásra kész, a körülményeiket jobbítani tudó, önálló egyéniségekre volt szükségük, hanem tömegemberekre, nyájra, amely a kommunista vezetőknek a marxista-leninista tanokra hivatkozó parancsait szolgálóan végrehajtja. Németh viszont tisztában volt azzal, hogy a társadalom az egyes emberek kezdeményező készsége nélkül működésképtelen. Ezért hangsúlyozta a kispolgári réteg rendkívül fontos voltát, és figyelmeztetett arra, hogy a szociális igazságosságra való törekvés nem irányulhat a kispolgárság ellen, s „a szövetkezeti szocializmusban rég kész van az a forma, amely a vállalkozás érzését s a vele járó iparkodást is meghagyja, s a nagyobb birtokok, üzemek előnyeit is biztosítja”.¹⁰ Azaz a mezőgazdaságban pl. megteremti az önálló családi kertgazdálkodás, valamint a nagyüzemi gabonatermelés egymást kiegészítő párhuzamát.

Ezt az idejekorán megfogalmazott figyelmeztetést azért emeltem ki, mert a süketen és vakon előre törő kommunisták és szélsőséges liberálisok mindezeket figyelmen kívül hagyva tették tönkre a magyar társadalom több mint felét kitevő mezőgazdasági (kispolgári) népességet, a vidéki Magyarországot. A nagyüzemi mezőgazdaság erőszakos létrehozása háttérbe szorította a családi gazdálkodással kialakítható zöldség- és gyümölcstermelést, amely egységnyi területre vetítve a gabonatermeléshez képest mintegy háromszoros hasznot hoz. Ráadásul a családi (kispolgári) gazdaságok felszámolása tönkretette a falvakat, amelyek fiataljai a városokba menekültek. A kiürült, elöregedett falvak pedig nem tudták biztosítani az elöregedő népesség pótlását, mert a többgyermekes család nem a városi élet, hanem a falusi családi gazdálkodás természetes velejárója. Az így nevelkedő gyermekek iskolás koruktól kezdve fokozatosan részesei lesznek a családi gazdálkodásnak, megismerik annak tevékenységét, mindekelőtt a vállalkozói szabad élet szokásait, törvényeit. Az erőszakos tévesztés tehát a szabad parasztság tönkretételével nemcsak a Kertmagyarország kialakulását tette lehetetlenné, de az önálló és hatékony gazdálkodásra képes, újabb és újabb vállalkozói rétegek létrejöttét is megakadályozta, azokét, akik megvalósíthatták volna a minőség forradalmát. Továbbá mindez előidézett egy katasztrófális népességfogyást is. Mindez Európa egyik legjobb mezőgazdasági adottságokkal rendelkező országában történt. A kommunisták és csatlósai olyan ostobán viselkedtek, mintha elhatározták volna, hogy az általuk uralt Magyarországot tönkre kell tenni.

Az esetleges vezéreknek szánt tanácsok után Németh László a „valószínű áldozatokhoz”, az értelmiséghez fordult. A forradalom önjelölt megvalósítói ugyanis egyre gyakrabban tanácskoztak arról, hogy győzelmük után mi történjen a régi értelmiséggel. S még a legmérsékeltebbnek látszó megnyilatkozások

10 Uo.

is azt hangsúlyozták, hogy a munkásság nem fogadhatja el az eddigi középosztályt értelmiségnek, hanem „magából fejleszt ki helyette értelmiséget”. Németh László itt is a „meg nem gondolt gondolat” kártékony voltára figyelmeztetve tette fel a kérdést: Miként lehet „egy orvosokból, mérnökökből, tanítókból, hivatalnokokból álló társadalmi osztályt, melynek a létszáma eltartottjaikkal [...] félmillió fölött” van, tehát „majd annyi, mint a gyári munkásságé, el nem fogadni. Miféle eljárással? Gázosítással?”¹¹ Az el nem fogadás ugyanis megsemmisítéshez vezethet, ami eleve kegyetlenség, tehát elfogadhatatlan. Itt meg kell jegyezni, hogy a gázosítás említésével a szerző nem a gázkamrákra gondolt, mert akkor azok még nem voltak, hanem a szublimációra, azaz a szilárd testek légneművé változtatására, ami azonban épp úgy kegyetlenség, mint minden más megsemmisítési módszer. A társadalomnak tehát egyetlen csoportját sem lehet el nem fogadni, annál is inkább, mert ha ezt esetleg meg is valósítanák, akkor tanítók, orvosok patikusok stb. nélkül maradnának arra a húsz-harminc évre amíg a gyermekeikből felnőne az új értelmiség? Az is kérdés azonban, hogy ekkor e fiatalok kiktől tanulnának? A forradalmárok hangzatos szöszátyárságának képtelenségeire rámutató Némethnek azonban a baloldal többsége nemhogy megköszönte volna az idejekorán kapott figyelmeztetést, hanem kötekedőnek tekintette, aki le akarja járítani az ő tudományos nézeteiket, ezért egyre nagyobb gyűlölettel támadta, majd a második világháború után hatalomra jutva – egy-két kivételtől eltekintve – lelkesen hajtotta végre gyilkos „forradalmi” programját.

1983-ban – a legendássá vált 1943-as szárszói találkozó negyvenedik évfordulóján – a *Forrás* című folyóirat megjelentette készülő monográfiámnak azt a fejezetét, amely felmutatta a marxisták által sokat bírált szárszói tanácskozás valóságos jelentőségét és értékeit. A tanulmány nagy vihart kavart. Az *Élet és Irodalomban* az akkori korszak egyik főtörténésze, Ránki György támadott meg, azt kifogásolva, hogy megszüpítem Németh László akkori tévedéseit: „Micsoda történeti leegyszerűsítés kell ahhoz, mennyi történeti eseményről, fordulatról kell megfeledkezni, hogy a szerző hőségét, Németh László 1943-as állásfoglalását mindenben igazolhassa. Micsoda provinciális szemlélet kell ahhoz, hogy az 50-es években Németh bosszú-koncepciójának igazolását lássuk...” Ránki tehát marxista-leninista felfogása szerint értelmezte, amit írtam, leegyszerűsítve azt Németh valamiféle nem létező „bosszú-koncepciójának” az elfogadására. Darvasi István főszerkesztő saját lapjában a *Magyar Hírlapban* szintén azt kifogásolta, hogy tanulmányomban „nem csak az a meghökkentő, hogy Szárszó negyvenedik évfordulóján Németh László nézeteit ismerteti *egyértelműleg*. Az olvasót az döbbeneti meg és háborítja fel, amit e nézetekről 1983-ban gondol és ír. Meg az, hogy ez a gondolatmenet szerkesztői jóváhagyással nyomtatásban megjelenhetett.” Darvasi tehát nemcsak bírált, de szinte fel is jelentett a folyóirat szerkesztőivel együtt. S ezt még nyomatékosította is, miszerint 1983-as írásom az 1943-as

11 Uo. 223.

harmadik utasokkal együtt a „személyi kultusz idején bekövetkezett torzulásokkal azonosított szocializmus elutasítása, másfelől a szovjetellenesség”. Ennek bizonyítékául a következőket idézte tőlem: „a majdani béke Európája még ismeretlen. Annyi azonban tudható: két befolyási övezet alakul ki, s nagy a valószínűsége, hogy Magyarország a Szovjetunióéba kerül. A magyarság jövőjét faggató vitában tehát nagy szerepet kell kapnia az új nemzetközi környezethez alkalmazkodás kérdésének is.” S a mindezen felháborodott Darvasi így kiáltott fel: „Ez nem 1943 Szárszó, hanem Salamon Konrád a *Forrásban* 1983-ban.” Majd bírálatát azzal zárta, hogy tanulmányom „az osztálypolitikát a nemzeti politikával szembe állító, az osztályszerkezet megváltoztatásával létrejött szocialista nemzeti egységet megkérdőjelező nézeteknek ad hangot”. Tanulmányom lényegét tehát Darvasi István is megértette.

A bírálatoknak természetesen következménye is volt. Ránki és Darvasi támadásához a sajtóban többen is csatlakoztak. Az ELTE Tanárképző Főiskolai Karának főigazgatója, Benczéd József döbbenetesen hajtogatta, ha az ország első történészének ez a véleménye, akkor ez súlyos dolog. Munkahelyemen tehát vizsgálatot rendelt el, s az ő főigazgatói elnökletével összeült testület előtt kellett számot adnom kifogásolt írásom egyes kitételeiről. A meghívott vezető oktatók közül többen is azzal bújtak ki a véleményalkotás alól, hogy tanulmányom, valamint a bíráló cikkek alapján nehéz megállapítani, hogy mit írtam én és mit Németh László. S ezt az elég átlátszó kifogást a többség gyorsan elfogadta, hogy minél előbb túl legyünk e nemszeretem feladaton, így a számonkérés gyorsan befejeződött. Súlyosabb ellenintézkedés ugyan nem történt, viszont régóta esedékes feljebb sorolásom továbbra sem került szóba, így kandidátusi fokozatom ellenére tanársegédi szinten maradtam.

Vihart kavart tanulmányom eljutott az akkor New Yorkban élő Püski Sándorhoz, a népi írók legendás könyvkiadójához, aki addig nem is hallott rólam, de most meghívott egy amerikai előadói körútra, ami számomra nagyon nagy kitüntetés volt. Szerencsémre a hatóságok biztosítva látták visszatértemet, mivel feleségem és két lányom itthon maradt, így megadták a kiutazási engedélyt. 1984 nyarán bő két hónapot töltöttem az Egyesült Államokban és Kanadában. Ez volt életem azon ritka esete, amikor a jó munka elnyerte jutalmát.

Az amerikai magyarokkal találkozáskor személyesen is tapasztalhattam, hogy az emigráció – sok egyéb mellett – nagy veszteséget jelent a magyarság számára és a nemzet fogyásának egyik formája. Az emigráció ugyanis az egyén számára a magyarsághoz való tartozás megszűnésének első állomása, mert gyermekei, unokái az idegen környezetben elfelejtik, illetve meg sem tanulják a magyar nyelvet, aminek következtében megszűnik magyarságtudatuk is. Van-e remény csökkenteni a hazájukat elhagyók számát? Miért nem kapnak teret a tehetségek, hogy itthon bontakoztassák ki képességeiket? S ami még elsomorított, de érthető: az emigrációs magyarok nehezen tudták megkülönböztetni a magyarországi kommunista rendszertől a hazai magyarságot. Az anyaországgal való kapcsolat javítását szükségesnek tartották, ugyanakkor szinte minden otthonról

jöttet gyanakodva fogadtak, s nem egyszer adtak tanácsokat, hogy otthon mi-ként kellene határozottabban fellépni a rendszer ellen. Ez esetben néha javasoltam, jöjjenek haza és mutassanak példát.

Természetesnek tekinthető az is, hogy mindenki azt a magyarországi pillanatot álmodta visszaállítani, aminek a felszámolása miatt eljött otthonról. Volt, aki hosszan magyarázta, hogy ki lenne jó magyar királynak, de a legmeghökentőbb egy művelt orvos fejtegetése volt, aki azzal kezdte az ismerkedést, hogy láttam-e már nagy nyilast. Én még kicsit sem – válaszoltam. Erre így folytatta: Akkor nézz meg engem, és hosszan fejtegetni kezdte, hogy a történelem miként fogja rehabilitálni a nyilasokat és „Feri bácsit”, azaz Szálasi Ferencet. Itt közbeszóltam, hogy a meggyilkolt, Dunába lőtt emberek tragédiáját nehéz lesz elfogadhatóvá magyarázni, de erre is megvolt a válasza: Azok nem mi voltunk. A háború végén már annyira felbomlott a rend, hogy a gyilkoló csőcseléket, amelyik a nyilas kormány megalakulása előtt is tevékenykedett, nem lehetett gyorsan megfékezni, így ez az ő rövid kormányzatuk idején nem is sikerülhetett. E múltba ragadt emberek különös gyanakvással figyelték az emigráció és a hazai magyarság kapcsolatának kibővítésén munkálkodókat, így ez utóbbiak közül olyan is akadt, aki az addigi bírálatok miatt nem mert velem találkozni.

Amerikai utamról hazatérve folytattam itthoni munkámat, s 1988-ra megírtam a népi-falukutató mozgalom 1938–1944 közti történetét, amely 1989-ben jelent meg *A harmadik út kísérlete* címmel, érdemi figyelmet azonban nem keltett. 1987-ben részt vettem az első lakiteleki tanácskozáson, ahol arra hívtam fel a figyelmet, hogy a Magyar Demokrata Fórumnak nemzetinek, demokratikusnak és szociálisan érzékenynek kell lennie, majd ezt követően egyre több időt fordítottam a megszerveződő MDF-ben adódó feladatok elvégzésére. A kommunista rendszer 1989-es bukása hatalmas örömmel és túlzott reményekkel töltött el. Ekkor kaptam meg főiskolai tanári kinevezésemet, majd tanszékvezetői megbízatásomat, s 2005-ben az ELTE Főiskolai Karává vált munkahelyemről mentem nyugdíjba.

Politikai tisztséget 1989 után sem vállaltam a tudományos munkához való ragaszkodás, illetve a taktikai érzékenység és készség hiánya miatt. Rendszeresen kaptam kiadói felkéréseket, tehát írtam néhány történelemmel foglalkozó könyvet, mindenekelőtt a magyar történelem 1914–1990, illetve az 1989–2009 közti időszakát áttekintőket. Külön könyvben írtam meg hazánk 1918–1920 közti tragikus történelmét, majd a világ első győztes antikommunista forradalmának, 1956-nak a történetét. 1993-ra megírtam a 20. század történetét tárgyaló középiskolai tankönyvet, ami 1994-ben jelent meg. Ez volt a korszakkal foglalkozó első olyan tankönyv, amely nem marxista-leninista szellemben tárgyalta az első világháború utáni történelmet. Mivel a korszakról más, hasonló szellemiségű tankönyv nem volt, így gyorsan elterjedt, ugyanakkor megkönnyítette más tankönyvírók munkáját, akiknek csupán az én adatokban gazdag tankönyvem kellett kisebb terjedelmű és más szerkezetű könyvvé átformálni. E tankönyvírók sikere után az én tankönyvem tíz év után kikerült az oktatásból.

A tankönyvek elkészülte után folytattam a népi írók 1944 és 1987 közti történetének a feldolgozását, amit az akadémiai doktori értekezés igényével írtam. A munka megfelelt a tudományos minősítő bizottság és a szakma elvárásainak, s 2002-re kitűzték a nyilvános védés időpontját. Közben a kéziratot sikerült megjelentetni, a sikeres védést követően pedig 2003-ban megkaptam a Magyar Tudományos Akadémia doktora fokozatot. Tanulmányírói tevékenységem is eredményes volt, s ezek 2011-ben, illetve 2017-ben kötetekbe rendezve is megjelentek. Ezt követően megírtam a *Kovács Imre forradalma* című életrajzi kötetet, amely 2021-ben jelent meg. Rá egy évre, 2022-ben a *Nemzeti torzsalkodás vagy magyar jövő?* című újabb tanulmánykötetemet vehették kézbe az olvasók, amely tényekre alapozott válaszokat ad 20. századi történelmünk néhány vitás kérdésével kapcsolatban.

Összegezve: több mint tíz könyvem, ebből három monográfia, továbbá két tankönyvem és három tanulmánykötetem jelent meg. Témájukat – a tankönyveket kivéve – azért választottam, mert felháborítottak azok a valótlanosságok és rágalmak, amelyeket a pártállami korszakban a népi írókról és mozgalmukról terjesztettek. 1989 után pedig az döbbsentett meg, hogy az őszirózsás forradalommal és az első köztársasággal kapcsolatban felújították az 1920-as évek elején kiagyalt hazugságokat. Az igazságtalanságok miatti felháborodásomból következően véleményem mindig különbözött a hatalmon levő politikai irányzatok egyoldalú felfogásától, mert ragaszkodtam a tények alapján megfogalmazható igazság megírásához. Igyekeztem megfelelni a Tinódi Sebestyén által 1554-ben megfogalmazottaknak: „sem adományért, sem barátságért, sem félelemért hamisat le nem írtam – az mi keveset írtam, igazat írtam”. Történelmi pályám tehát a mintegy 14 kötetem ellenére sem lehetett sikeres, s 81 éves koromig semmiféle kitüntetést, „hivatalos” elismerést nem kaptam. 2023 márciusában viszont nagy meglepetésemre átvehettem a Magyar Érdemrend Lovagkeresztjét.

Köszönöm szépen!